

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.191>
УДК 94(477.82)“1921/1939”:351.74

Олег РАЗИГРАЄВ

доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки (Луцьк, Україна)
razygraev@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0480-6936>

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКИХ ВЗАЄМИН У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ ІІ РЕЧІПОСПОЛИТОЇ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА *

Мета полягає у висвітленні позиції сучасної історіографії українсько-польських стосунків у Волинському воєводстві ІІ Речіпосполитої щодо питань правового статусу краю та національної політики польських урядів. **Методологія** ґрунтується на використанні загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження, в тому числі проблемно-хронологічного, синхронного, діакронного, порівняльно-історичного та ін., а також методів історіографічного аналізу й типологізації наукових напрямів. **Наукова новизна** полягає в узагальненні висвітлення правового статусу міжвоєнної Волині, а також національної політики Польщі в регіоні окремими сучасними українськими та польськими істориками. **Висновки.** Питання національної політики польських урядів на Волині між двома світовими війнами широко висвітлене українськими й польськими істориками, натомість до проблеми правового статусу краю автори зверталися лише епізодично та побіжно. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що українські історики практично не використовують термін «окупація» як щодо «довоєводського» (1919—1921 рр.), так і «воєводського» (1921—1939 рр.) періодів, найчастіше послуговуючись «нейтральними» дефініці-

* Стаття стала результатом дослідження, виконаного в рамках стипендіальної програми «Досліджуйте в Україні» Центру діалогу ім. Юліуша Мерошевського.

Цитування: Разиграєв О. Сучасна історіографія польсько-українських взаємин у Волинському воєводстві ІІ Речіпосполитої: правовий статус та національна політика. *Український історичний журнал*. 2025. № 2 (581). С. 191—208. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.191>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2025. № 2 (581)

ями. Застосування терміна «окупація» для періоду з травня 1919 — квітня 1920 рр. вважаємо цілком слушним, адже польські війська знаходилися на території, на яку поширювався державний суверенітет УНР. Належність цих земель до Польщі визначили Варшавська угода (1920 р.) і Ризький мир (1921 р.), що суперечило прагненням українців до створення власної держави та стало фактором загострення польсько-українських відносин у II Речіпосполитій. Національна політика польських урядів на теренах Волині була суперечливою, передбачала різні форми асиміляції українців і справедливо критикується як українськими, так і польськими істориками.

Ключові слова: *Західна Волинь, Волинське воєводство, Польща, Україна, правовий статус, національна політика, асиміляція.*

У 1997 р. науковий кварталник «Przegląd Wschodni» (Варшавський університет) опублікував статтю проф. М. Кучерепи (Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Луцьк) під назвою «Політика II Речіпосполитої щодо українців Волині в 1921—1939 рр.». Автор, спираючись на архівні джерела та здобутки української й польської історіографії, проаналізував польсько-українські відносини на теренах міжвоєнної Волині, дослідив політику II Речіпосполитої щодо українців у соціальній, економічній, культурній, релігійній сферах, дійшовши висновку, що «українці опинилися у становищі підкореного народу й боролися за свою рівноправність із поляками» [1, с. 154].

За два роки у згаданому науковому часопису побачила світ публікація проф. З. Запоровського (Університет Марії Кюрі-Склодовської, Люблін) під назвою «Польська політика на Волині у кривому дзеркалі» — полемічна рецензія на статтю М. Кучерепи. Автор критично оцінив цю працю, зазначаючи, що український історик «показав проблему майже карикатурно», а також «допустив численні фактологічні помилки» [2]. В наступних випусках видання продовження дискусії не простежувалося, але обидва професори майже одночасно у 2000—2001 рр. опублікували праці (М. Кучерепа у співавторстві з Р. Давидюк), присвячені історії регіональної політичної партії, заснованої 1931 р. на Волині за підтримки тодішнього воєводи Г. Юзевського — Волинського українського об'єднання. Кожен автор мав власний погляд на проблему [3—4].

З моменту публікації статті проф. М. Кучерепи минула чверть століття. В українській та польській історіографії було опубліковано чимало монографій і статей із різних проблем історії Волинського воєводства й тогочасних польсько-українських відносин. Предметом дослідження багатьох дисертацій, підготовлених істориками з Волинського національного університету ім. Лесі Українки, були різноманітні аспекти історії міжвоєнної Волині. Погляди істориків, дослідницькі підходи та оцінка спадщини Волинського воєводства часто різнилися. У 2020 р. побачила світ книжка краєзнавця О. Котиса, присвячена тогочасному культурному й інфраструктурному розвитку краю. В передмові автор зазначив: «Розбудова інфраструктури, комунікацій, культурні рухи та тенденції — усе свідчило, що Волинь прокинулася та увійшла в найцікавіший етап розвитку в ХХ ст. І цікавий він не лише своєю бурхливістю, а й передусім — європейським контекстом» [5, с. 4].

Обраний для дослідження хронологічний період, 1990—2020-ті рр., дозволяє виокремити і схарактеризувати основні дослідницькі проблеми, взаємовпли-

ви та взаємодії польської й української історіографій, а також узагальнити здобутки істориків обох країн. Дотепер у вітчизняній історичній науці не було проведено комплексного аналізу історіографії польсько-українських взаємин у Волинському воєводстві II Речіпосполитої в означений час, хоча міжвоєнна Волинь часто згадується у статтях, що представляють ширший контекст історіографії польсько-українських відносин у першій половині XX ст. [6—8].

Важливою науковою працею, яка пропонує узагальнений підхід до сучасного стану досліджень історії міжвоєнної Волині та порушує нові дослідницькі питання, стала стаття відомого польського дослідника В. Менджецького «Від національних наративів про Волинь до спільної історії Волині міжвоєнного періоду», що була опублікована як вступ до колективної монографії «Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання» (Одеса, 2021 р.) [9]. У цьому виданні подано матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої історії краю від найдавніших часів до сьогодення (22 квітня 2021 р., Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк). Захід зібрав учасників із різних наукових установ України та Польщі, а також засвідчив значний інтерес до історії міжвоєнної Волині. У згаданій статті В. Менджецький слушно зазначає, що історичні дослідження регіону 1919—1939 рр. залишаються значною мірою підпорядкованими політичним і національним питанням. Автор стверджує, що дослідники зосередилися переважно на реконструкції історії «своїх» національної групи. Погоджуємося з В. Менджецьким, що «історія міжвоєнної Волині була чимось вельми багатим і багатограннішим, аніж епізод у польсько-українських відносинах та етап комуністичної діяльності в реалізації стратегічної мети включення цієї території до кордонів УРСР» [9, с. 8].

Ураховуючи викладене вище, можемо констатувати, що, на нашу думку, бракує широкого синтетичного дослідження, де було б узагальнено й показано польську та українську історіографії 1990—2020-х рр. щодо польсько-українських відносин у Волинському воєводстві II Речіпосполитої.

До найважливіших дослідницьких питань, які допоможуть проаналізувати історіографічні підходи до польсько-українських стосунків у Волинському воєводстві, належать:

- Волинь у складі II Речіпосполитої: окупація чи невіддільна частина відродженої Польщі?
- національна політика польських урядів щодо українців краю: рівноправні чи громадяни «другого сорту»?
- «волинський експеримент» воєводи Г. Юзевського як спроба польсько-українського порозуміння;
- суспільно-політичне життя: українці з Волині в парламенті Польщі;
- дискусії про українську освіту в регіоні;
- українці та поляки щодо економічного життя: розвиток соціальних конфліктів в умовах польського господарського домінування;
- польсько-українські відносини напередодні Другої світової війни.

У цій статті¹ розглянемо вирішення сучасною історіографією питання правового статусу Волині в межах II Речіпосполитої, а також загальних рис національної політики польських урядів у регіоні².

Волинське воєводство було утворене на підставі закону від 4 лютого 1921 р. і становило одну з найбільших адміністративних одиниць Польщі [10]. Згідно з першим загальнодержавним переписом населення від 1921 р. на теренах краю українці становили 68,4 %, поляки 16,8 %, євреї 10,6 % [11, с. 15—17]. Слабкий соціально-економічний розвиток та специфічна національно-релігійна структура були визначальними характеристиками регіону. Знаний діяч прометеїзму і прихильник польсько-українського порозуміння Т. Голувко вказував на важливі відмінності між Волинню та Галичиною: «Ситуація на кресах є зовсім іншою, аніж у Східній Малопольщі, адже це економічно малорозвинений край із політично невідповідним і малокультурним населенням, у значній більшості неписьменним та часто національно несвідомим» [12, с. 134; 13—14].

Суспільно-політична ситуація серйозно загострювалася через спільний кордон із СРСР, звідки на територію Польщі проникали диверсійні групи, які користувалися підтримкою значної частини непольського населення регіону. Особливою активністю вирізнявся цей рух у першій половині 1920-х рр. [15; 16, с. 108—125]. «Українське населення з небажанням ставилося до нової влади, не допомагало в її створенні, а й навпаки — підтримувало антипольський партизанський рух, керований Закордотом, і навіть спонтанно брало до рук зброю», — стверджує В. Мендещецький [17, с. 16]. Не сприяла налагодженню взаємин між поляками та представниками нацменшин, перш за все українцями, національна політика, яка проводилася урядами в міжвоєнний період і мала чимало прорахунків. Український дослідник Я. Грицак зазначає, що «результатом такої політики стало тотальне відчуження українців від Польської держави» [18, с. 191]. У цій статті ми спробуємо представити висвітлення у працях українських і польських істориків загальних рис національної політики польських урядів на Волині, а також правового статусу краю.

Волинь у складі II Речіпосполитої: окупація чи невіддільна частина відродженої Польщі?

Дефініція «окупаційні власті» / «окупаційний режим» / «окупаційний характер» щодо Волині 1921—1939 рр. українською зустрічається у працях українських авторів 1990 — початку 2010-х рр. [19, с. 48; 20, с. 21]. Наприклад, в одній зі статей 2000 р. читаємо: «За Ризьким миром Польська держава повинна була забезпечити населення, що проживало на окупованій території, умова-

¹ З огляду на значний масив історіографічного матеріалу, зазначені дослідницькі питання висвітлюватимуться в кількох публікаціях.

² У рамках журнального формату аналізуватимемо лише вибрані студії польських та українських авторів, оминаючи низку важливих позицій, зокрема серію праць 1998—2009 рр. «Україна — Польща: важкі питання» (т. 1—11). Переконані, що означена проблематика заслуговує на монографічне дослідження.

ми для розвитку їхніх національних мов, шкіл і культури. Польські конституції 1921 і 1935 рр. підтверджували правовий статус національних меншин, згідно з нормами міжнародного права. Але це було декларовано лише на папері» [21, с. 87]. В авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук 2010 р. зазначалося: «Окупаційна політика новоутвореної держави на українських етнічних землях диктувала створення репресивних органів», «антиукраїнська політика польської влади в прикордонних повітах на Волині у міжвоєнний період мала окупаційний та шовіністичний характер» [22, с. 3, 19].

Глибший аналіз праць українських і польських авторів засвідчує здебільшого послуговування термінами «включення», «входження», «приєднання», «інкорпорація», «зайняття», «перебування у складі», «опинилися в складі», «потрапила до складу» тощо [23, с. 152; 24, с. 9; 25, с. 25, 321; 26, с. 121; 27; 28, с. 212; 29, с. 4; 30, с. 10; 31, с. 289].

Ба більше, термін «окупація» практично не вживається й для «довоеводського» періоду історії краю, тобто 1919—1921 рр. Так, Ю. Крамар, досліджуючи діяльність тимчасових органів польської влади на Волині в 1919—1921 рр., зазначає, що становлення польського державного апарату в регіоні розпочалося навесні 1919 р., у час, коли «міжнародно-правовий статус західноукраїнських земель [...] ще не був до кінця визначений» [32, с. 32]. Дослідник указує, що у цей час західні повіти колишньої Волинської губернії опинилися «під контролем польського війська». С. Гладішук зауважує, що «у травні 1919 р. розпочався процес фактичного зайняття Західної Волині» польськими військовими формуваннями. Він уникає терміна «окупація», натомість уживає дефініцію «терени із невизначеним політичним статусом» [33, с. 50]. Автор цієї статті для позначення польської присутності у західних повітах Волині в 1919—1921 рр. послуговується саме терміном «окупація», з огляду на те, що означені терени були зайняті поляками внаслідок воєнних дій, а їх присутність тут не мала міжнародного визнання³: «Де-факто Волинь перебувала під окупацією польської адміністрації вже з травня 1919 р. (окрім кількох тижнів утвердження більшовицького режиму літа 1920 р.), належачи до тимчасових адміністративних утворень — Цивільного управління східних земель, Цивільного управління Волинської землі та Подільського фронту, Управління прифронтових та етапних територій» [34, с. 14]. В. Менджецький, досліджуючи соціальні й політичні аспекти історії Волині 1919—1921 рр., вказує на те, що «поляки, займаючи від початку та аж до вересня 1919 р. чергові фрагменти Західної й Центральної Волині, робили це з думкою про включення цих територій до відбудованої польської держави. Однак міжнародна ситуація унеможливила пряму інкорпорацію зазначених теренів» [23, с. 152].

Вивчаючи «воєводський» період Волині (1921—1939 рр.), більшість українських і польських авторів звертають увагу на Варшавський 1920 р. та Ризький мирний договір 1921 р. як міжнародно-правову підставу належності західних

³ Автор щиро вдячний проф. О. Зайцеву з Українського католицького університету за влучне зауваження щодо терміна «окупація» для західних теренів Волині 1919—1921 рр., висловлене під час захисту докторської дисертації.

повітів колишньої Волинської губернії до складу Польщі [35—36]. М. Кучерепа, зокрема, зазначає, що підписавши Ризький мир із більшовиками, Польща в односторонньому порядку порушила зобов'язання щодо УНР, зафіксовані у Варшавській угоді [37, с. 196]. М. Гетьманчук, аналізуючи встановлення дипломатичних відносин між УСРР і Польщею в 1921 р., стверджує, що «мир (Ризький — О. Р.) було підписано без участі представників Української Народної Республіки, хоча, згідно з Варшавським договором 1920 р., Польща зобов'язувалася не укладати мирних договорів, які б стосувалися кордонів України» [38, с. 45; 39—40].

Отже, вважаємо, що Ризький мир 1921 р., з одного боку, суперечив «польсько-українському братерству по зброї 1920 р.», а з іншого — свідчив про прагматизм польських політиків, які бажали в міжнародно-правовій площині закріпити територіальні результати війни з більшовицькою Росією. Варто додати, що в обох концепціях формування польської повоєнної держави — федеративній та інкорпораційній — західна частина Волині мала стати складовою II Речіпосполитої. Водночас зауважимо, що виснажені тривалою війною волиняни так чи інакше прийняли Ризький мир 1921 р., адже локальний український політикум (на відміну від галичан) узяв участь у парламентських виборах 1922 р. [41, с. 77]. В. Скальський і О. Разиграєв звертають увагу на те, що Ризький мир визначив лінію розмежування практично там само, де за Варшавською угодою планувався українсько-польський кордон: західна частина Волині опинилася у складі Польщі, а східна — в адміністративних межах УСРР [42, с. 165—166].

Польські та українські автори виразно підкреслюють, що Ризький мир 1921 р. не враховував думки місцевого населення, більшість якого становили українці. За слушним ствердженням М. Кучерепа, польські політики вважали, що з погляду міжнародного права територія II Речіпосполитої, у тому числі й Волинь, була законною, оскільки польська державність в її кордонах визнана договорами. «Тут відразу слід зазначити, що українці Волині, як і інших українських земель, опинилися в польській державі всупереч своїй волі, внаслідок воєнних дій. Їх ніхто не запитував про те, як і де, у якій державі вони хочуть жити» [43, с. 37]. Схожої думки дотримується й В. Менджецький: «Розділ історії Західної Волині в межах II Речіпосполитої видався надзвичайно коротким. Його започаткувала польсько-українська боротьба в 1919 р., але вирішальний вплив мав перебіг польсько-більшовицької війни та формат договору, підписаного в Ризі 18 березня 1921 р. Тим самим мешканці регіону не мали жодного впливу на рішення про поділ давньої Волинської губернії та включення її західної частини в межі II Речіпосполитої» [9, с. 5].

Термінологічним дискусіям щодо правового статусу Волинського воєводства присвячена стаття М. Філіпович. Авторка підтверджує нашу думку й зазначає, що українські дослідники вживають нейтральніші терміни для позначення статусу краю у складі Польщі, практично не використовуючи дефініцію «окупація» [44, с. 88—90]. Водночас дослідниця висловлює певні застереження, адже «якщо ми приймаємо термін “окупація” Волині поляками у міжвоєнний період, то ми повинні усвідомити і той факт, що українські діячі, які визнали польську владу, будучи в урядових та парламентських структурах, апіорі мають сприйма-

тися нинішнім істеблїшментом як колаборанти — особи, які усвідомлено співпрацювали із окупаційною громадською чи військовою владою на шкоду власній країні, і вже аж ніяк як провідники українського люду. До таких осіб в першу чергу відносяться Ірина Левчанівська, Іван Власовський, Арсен Річинський, Анатоль Дублянський, та навіть сам Андрей Шептицький, а також представники легального політикуму» [44, с. 93]. З одного боку, таке твердження можна вважати надмірним спрощенням проблеми, а з іншого — це свідчення необхідності ширшої термінологічної дискусії в історико-правовій площині.

Національна політика польських урядів щодо українців Волині: рівноправні чи громадяни «другого сорту»?

У більшості праць українських і польських авторів з історії міжвоєнної Волині порушується питання офіційної національної політики щодо українців. Я. Кенсік зазначає, що домінування у структурі населення Волинського воєводства українців було «винятково некорисним для Польщі» [45, с. 105]. Як правило, дослідники поділяють національну політику на три періоди. Перший охоплює події від створення воєводства в 1921 р. до приходу до влади Ю. Пілсудського в 1926 р. й позначений заходами з асиміляції. Наступний період пов'язаний з адмініструванням у краї воєводи Г. Юзевського (1928—1938 рр.), який реалізовував політику державної асиміляції й уважав, що українці були придатними до цього, а також не проти співпрацювати з поляками. Нарешті третій етап охоплює кінець 1930-х рр. — загострення польсько-українських відносин і повернення до політики національної асиміляції [46, с. 84].

Характеризуючи офіційну національну політику щодо українців Волині, історики звертають увагу на міжнародні зобов'язання Польщі відносно захисту прав нацменшин, згадуючи насамперед Ризький мирний договір 1921 р., так званий Малий Версальський договір, конституції II Речіпосполитої 1921 та 1935 рр. тощо [47, с. 43; 48, с. 148—149; 49, с. 82—83]. Окремі автори зауважують недотримання Варшавою положень Ризького миру 1921 р., де, зокрема, йшлося про захист національних меншин, у тому числі українців. Підтвердження цієї тези вітчизняні історики знаходять у політиці, провадженій ендеками в першій половині 1920-х рр. [50, с. 132; 51, с. 18; 52].

У контексті аналізу політики Польщі дослідники звертають увагу також на стан національної свідомості волинян. Зокрема Г. Грицюк стверджує, що її рівень з огляду на тривале перебування у складі Російської імперії відрізнявся від ситуації на Галичині, а для 1930-х рр. автор спостеріг суттєве зростання серед селянського населення [53, с. 147].

Рудименти радянської історіографії, як-от у термінології та оцінці окремих подій, можна побачити у працях українських авторів 1990-х рр. Наприклад, А. Свинчук, аналізуючи національну політику польських урядів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період, у прикінцевій частині своєї статті зазначає:

«Політична концепція поневолення населення національних меншин у Польщі базувалася на всебічній підтримці польської буржуазії і її організацій, які знаходилися на кресах, як основної соціальної опори окупаційної влади, на певних економічних пільгах буржуазії національних меншин, на гучній демагогії та методах терору і “пацифікації” трудящого населення поневолених націй» [51, с. 21].

Ю. Крамар, оцінюючи національну політику щодо українців Волині в першій половині 1920-х рр., зазначає, що «практична спроба реалізації ендецької концепції національної політики на Волині зазначала невдачі. Неприязне ставлення місцевого населення до поляків і польської державності було помітною перешкодою на шляху реалізації мети, яку ставив уряд щодо Волині — повної інтеграції цієї території» [46, с. 84]⁴. Я. Кенсік визначає зміну національної політики Польщі щодо українців 1926-м роком. Історик наголошує, що в дотравневий період ключовий вплив на національні відносини мав уряд В. Грабського. Саме тоді було увалено «критиковані українською стороною мовно-шкільні закони, які запровадили утраквістичне шкільництво». Водночас автор зазначає, що сподівання на ліберальну національну політику після приходу до влади Ю. Пілсудського теж не виправдалися [49, с. 88]. На думку В. Панасюка, утраквізація шкільної освіти не тільки загострила польсько-українські стосунки, але й свідчила про нерівноправність українців та поляків на Волині між двома світовими війнами [55, с. 71].

О. Дем'янюк зазначає, що перемога українців на виборах до органів місцевого самоврядування 1927 р. стала реакцією на дискримінаційну політику польських властей [30, с. 13]. Я. Кенсік переконаний, що успіх українців на виборах, зокрема зростання впливу прокомуністичного «Сельробу», викликали різку критику військових кіл на адресу тодішнього воєводи В. Меха [45, с. 116]. Я. Мартинюк, досліджуючи розвиток міського самоврядування на Волині в міжвоєнний період, зауважує вплив на ці процеси державної адміністрації наприкінці 1920 — у 1930-х рр.: під час виборчої кампанії 1927 р. польська влада визнавала недійсними вибори на окремих дільницях та ініціювала повторне волевиявлення, коли результати для воєводської адміністрації були неприйнятними [56, с. 50—53].

Звертаючись до питання національної політики Польщі щодо українців на Волині в 1928—1938 рр. Ю. Крамар твердить, що воєводській адміністрації Г. Юзевського, яка сконцентрувалася на вирішенні наболілих суспільно-політичних, господарських, релігійних і культурно-освітніх питань, «певною мірою вдалося послабити напруженість у польсько-українських стосунках, яка зберігалася з середини 20-х років» [57, с. 128]. О. Гаврилюк, побіжно торкаючись політичної програми

⁴ Критично оцінювали національну політику польських урядів 1920-х рр. і сучасники. Так, згаданий вище однодумець Ю. Пілсудського Т. Голувко в 1926 р. зазначав, що «східні воєводства і Східна Галичина були віддані [...] безпорадній та недосвідченій бюрократії, яка спирала свою владу на конфіскацію газет, розпуск товариств, гальмування культурного, політичного й соціального життя українців і білорусів — словом, фактична влада опинилася в руках поліції та прокурорів. Бездумна політика щодо українців і білорусів штовхала Польщу у прірву, позаяк мільйонні маси [...] починали ненавидіти не лише безглузду та брутальну бюрократію, а й саму польську державність» [54, с. 103].

Г. Юзевського, стверджував, що «суть останньої полягала в налагодженні українсько-польських відносин за допомогою компромісів з інтересами українців, а отже, намаганні перетворити їх на вірних громадян Польської держави» [58, с. 59—60].

Українські історики акцентують на дискримінації, якої зазнавали українці при працевлаштуванні, зокрема, до органів державного управління, на залізницю, в установи зв'язку тощо [30, с. 12]. Польські колеги не заперечують цих фактів. Зокрема Я. Кенсік зазначає, що українська інтелігенція, яка могла здобути гімназійну або університетську освіту, відчувала глибоке розчарування мізерними шансами обійняти посаду в державній місцевій адміністрації. Наприклад, на початку 1930-х рр. серед секретарів 106 гмін було лише дев'ятеро українців, у державних установах ситуація ще гірша [45, с. 114]. Мало того, аналізуючи програму воєводи Г. Юзевського, Я. Кенсік стверджує, що попри намагання реалізувати польсько-українське зближення керівник державної адміністрації наголошував на важливості стриманого та обережного підходу у працевлаштуванні українців до поштових установ і на залізницю. Натомість в інших можна було проявити ліберальність, «але приймати теж обережно й у малій чисельності» [45, с. 125].

Таку ж позицію займає В. Менджецький, констатує, що «національність із перших днів існування II Речіпосполитої становила основний критерій, який варто було враховувати під час працевлаштування державних працівників. Уважалося, що лише особи польської національності дають гарантію лояльності державі, яка творилася» [59, с. 24]. Як і його колега Я. Кенсік, дослідник стверджує, що навіть за врегулювання Г. Юзевського українці не отримали більше місць у державній адміністрації та не мали можливості засновувати власні кооперативи [17, с. 153]. Загалом, В. Менджецький зважено й неупереджено оцінює міжвоєнне двадцятиліття, зазначаючи, що «поляки, роль яких у формуванні національних взаємин була особливо важливою, зайняли найгіршу з можливих позицій щодо громадян іншої, ніж польська, національності. [...] Результатом [...] стало те, що на державних посадах, у війську, поліції, на пошті, залізниці могли працювати майже виключно поляки» [60, с. 249]. В іншій публікації історик додає: «На практиці від перших років міжвоєнного періоду польська держава послідовно послуговувалася засадою виключення з державної служби всіх, хто не належав до категорії “римський католик польської національності”. Дійсно, можна зрозуміти мотиви таких дій, однак потрібно чітко підкреслити, що ця стратегія була не лише неефективна, але й відверто самовбивча» [61, с. 381].

У контексті національної політики урядів Польщі щодо українців Волині історики звертають увагу також на колонізацію / осадництво. О. Дем'янук зазначає, що органи влади воєводства здійснювали планомірні заходи з асиміляції місцевого українського населення, розмивання української національної ідентичності. Особливо гострою вона була в перші роки утвердження польської влади, що, на думку історика, призвело до погіршення міжнаціональних взаємин і наростання антипольського руху. Дослідник указує на заходи уряду щодо зміни національної структури краю в контексті збільшення чисельності польського населення, в тому числі завдяки політиці осадництва [30, с. 12—13]. Такої ж думки дотримується

М. Гон, стверджуючи, що польська колонізація призвела до зміни етнодемографічної ситуації в регіоні. Вивчаючи міжетнічну взаємодію на західноукраїнських землях у міжвоєнний період він констатує, що Волинь була основним об'єктом військового осадництва, натомість на Східній Галичині домінували цивільні колоністи [62, с. 63]. В. Литвинюк побіжно характеризує зміни у соціальній та національній структурі населення Волинського воєводства й зазначає, що ці трансформації були зумовлені колонізаторською політикою уряду [63, с. 42—44].

Іншу думку з цього питання мають польські історики. Зокрема В. Менджецький зазначає, що загальна чисельність військових і цивільних колоністів (близько 7 тис. родин) була недостатньою для зміни характеру національних взаємин на Волині, але «достатньо великою, щоб викликати почуття кривди й бунту серед місцевих селян» [23, с. 170]. Схожу думку висловлює Я. Кенсік, який указує, що причиною ухвалення закону від 17 грудня 1920 р. про осадництво було прагнення до полонізації теренів із «невигідною для Польщі національною структурою» та створення спеціальних польських поселень на сході держави, мешканці яких могли б за потреби стати до оборони державного суверенітету [45, с. 108]. Водночас Я. Кенсік твердить, що військова колонізація мала незначний вплив на зміну національної структури краю, хоч і загострила польсько-українські відносини, адже новоприбулі колоністи безоплатно отримали землю в умовах земельного голоду [45, с. 109; 64, с. 75].

Дочка військового осадника з Креховецької осади (сучасна Рівненська обл.) Я. Стобняк-Смогожевська у своїй монографії подала власний погляд на означену проблему. Авторка констатує, що польська влада зробила низку помилок. Зокрема при відборі осадників уряд початково керувався військовими заслугами останніх, а не сільськогосподарськими здібностями. Політика осадництва часто проводилася хаотично, а при розподілі землі не враховувалися інтереси місцевого населення. «Це були кардинальні помилки, які призвели до загострення відносин з українцями та білорусами, до їх ворожої постави не лише супроти прибулих солдатів, а й до польської державності. [...] Інтереси місцевого населення не брали до уваги, ними легковажили, українським і білоруським селянам не виділили 1/3 землі, прийнятої для осадників. [...] Солдати теж не були безгрішними. Траплялося, що трактували своїх українських і білоруських сусідів із позиції “польського пана”, або ще гірше, ще більш безцеремонно — з позиції хуліганського солдата» [65, с. 311].

Ю. Крамар ще одним проявом асиміляторських заходів влади на теренах Волинського воєводства називає тиск на православ'я. Оскільки чи не єдиною підвалиною національної ідентичності українців краю була належність до православної церкви, не випадково, що саме вона впродовж міжвоєнного періоду залишалася центральним об'єктом асиміляційних зусиль, а «одним із методів “ревіндикації душ” [...] на Волині була неоунія» [66, с. 68; 67—68]. Водночас автор справедливо зауважує, що до цієї політики неприхильно поставився воєвода Г. Юзевський, котрий убачав високу ймовірність загострення польсько-українських відносин саме через такі несподумані дії [66, с. 73]. На переконання Ю. Крамара, політика «неоунії» не тільки не дала польській владі очікуваних результатів, а й загострила міжконфесійні відносини [25, с. 326].

Я. Кенсік зазначає, що Польща в міжвоєнний період «не виправдала національних очікувань багатомільйонної української меншини, і не могла їх виправдати, адже її основною метою була державна суверенність» [45, с. 113]. У висновках до своєї монографії «Кресовий калейдоскоп...» (Краків, 2018 р.) В. Менджецький стверджує: «Впродовж усього міжвоєнного періоду національна політика II Речіпосполитої була насамперед політикою негативною... Як наслідок, громадяни непольської національності, хотіли вони того чи ні, сприймали польську державу переважно як репресивну інституцію. І зреагували на відчуття кривди та приниження, щойно випала нагода — 17 вересня 1939 р.» [61, с. 391].

Критичну оцінку національної політики міжвоєнної Польщі щодо Волині можемо зустріти також у працях українських дослідників українсько-польського конфлікту часів Другої світової війни, які зазначають, що дискримінація українців стала однією з причин загострення польсько-українських відносин під час нацистської окупації краю [69, с. 78—81].

Отже питання національної політики польських урядів на Волині між двома світовими війнами знайшло широке висвітлення у працях українських і польських істориків. Натомість до проблеми юридичного статусу краю у цей період автори зверталися лише епізодично та побіжно, що актуалізує означене питання і свідчить про потребу нових студій в історико-правовій площині.

Аналіз досліджень, присвячених різним аспектам польсько-українських відносин на теренах міжвоєнної Волині, свідчить, що українські історики практично не застосовують термін «окупація» як щодо «довоеводського» (1919—1921 рр.), так і «воеводського» (1921—1939 рр.) періодів, натомість в історіографії переважають нейтральні дефініції, як-от «включення», «входження», «приєднання», «інкорпорація», «зайняття» тощо. На наш погляд, застосування для травня 1919 — квітня 1920 рр. терміна «окупація» цілком слушне, адже йдеться про польсько-українську війну, внаслідок якої польські війська оволоділи західними повітами Волині, на які поширювався державний суверенітет Української Народної Республіки.

Після укладення Варшавської угоди 1920 р. ситуація з правовим статусом Західної Волині змінилася, оскільки документ передбачав територіальні поступки української сторони в обмін на міжнародне визнання УНР і військову допомогу поляків проти більшовиків. Згодом питання державної належності західної частини колишньої Волинської губернії визначив мирний договір у Ризі 18 березня 1921 р. Українські дослідники слушно зазначають, що Ризький мир було підписано без участі представників УНР, що суперечило квітневим варшавським домовленостям 1920 р. Польські та українські історики погоджуються, що Ризький договір не враховував думки місцевого населення, про жодні «плебісцити» тут не йшлося. По суті, цей документ закріпив за польською стороною землі, які вона контролювала станом на осінь 1920 р., і не враховував українські інтереси. Польська та радянська сторони після підписання Ризького миру певний час ще узгоджували лінію кордону, адже інколи вона розмежовувала села та прилеглі до них землі.

В історіографії вкрай рідко згадуються ще кілька важливих моментів. Волинське воєводство де-юре було створене на підставі закону від 4 лютого 1921 р.,

тобто ще до підписання Ризького миру в березні. Правовою підставою для польських парламентарів тут виступило попереднє перемир'я, укладене поляками й більшовиками в Ризі 12 жовтня 1920 р. Зазначимо також, що лінія розмежування в обох документах залишилася практично без змін.

Волиняни, на відміну від галичан, у 1921—1922 рр. прийняли польську владу, що підтверджується участю їх у парламентських виборах 1922 р. Натомість на Східній Галичині український політикум усе ще чекав остаточного рішення Антанти щодо східного кордону Польщі, тож відповів бойкотом.

Зазначимо, що офіційна національна політика на теренах міжвоєнної Волині була недалекоглядною, суперечливою, ґрунтувалася на різних формах асиміляції українців. Вона зазнає критики з боку згаданих у нашій статті як українських, так і польських істориків. Прорахунки Варшави, викликаючи невдоволення серед місцевого непольського населення Волинського воєводства, також сприяли зростанню популярності ліворадикального руху та активно використовувалися Москвою не тільки для прокомуністичної антипольської пропаганди, а й для активної диверсійної діяльності у краї (особливо в першій половині 1920-х рр.) [70]. Водночас відчуття національного приниження і зростання національної свідомості стали добрим ґрунтом для розвитку українського націоналістичного руху [18, с. 194; 71, с. 198].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Kuczerepa, M. Polityka II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców na Wołyniu w latach 1921—1939. *Przegląd Wschodni*. 1997. T. IV. Zesz. 1(13): 139-154 [in Polish].
2. Zaporowski, Z. Polityka polska na Wołyniu w krzywym zwierciadle (polemika z tekstem M. Kuczerepy). *Przegląd Wschodni*. 1999. T. V. Zesz. 4(20): 830-834 [in Polish].
3. Zaporowski, Z. Wołyńskie Zjednoczenie Ukraińskie. Wołyńskie Ukrainśke Obiednannia. Lublin: UMCS, 2000. 162 s. [in Polish].
4. Kucherepa, M., Davydiuk, R. VUO. Volynske Ukrainśke Obiednannia (1931—1939 rr.). Lutsk, 2001 [in Ukrainian].
[Кучерепа М., Давидюк Р. ВУО. Волинське Українське Об'єднання (1931—1939 рр.). Луцьк: Надстир'я, 2001. 420 с.]
5. Kotys, O. Na Skhodi Yevropy: mizhvoiennyj rozkvit Volyni. Lutsk, 2020 [in Ukrainian].
[Котис О. На Сході Європи: міжвоєнний розквіт Волині. Луцьк, 2020. 231 с.]
6. Torzecki, R. Na temat historiografii stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918—1956. *Dzieje Najnowsze*. 1998. 3: 103-111 [in Polish].
7. Karpus, Z. Stosunki polsko-ukraińskie w okresie kształtowania się polskiej granicy wschodniej w latach 1918—1921. *Toruńskie Studia Międzynarodowe*. 2009. 1(2): 5-18 [in Polish].
8. Komosa, J. II Rzeczpospolita we współczesnej historiografii ukraińskiej. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. 2019. 54: 193-222 [in Polish].
9. Mędrzecki, W. Od narodowych narracji o Wołyniu do wspólnej historii Wołynia w okresie międzywojennym. *Volyn u yevropeiskomu heopolitychnomu ta kulturnomu prostori: vybrani pytannia*. Odesa, 2021. 5-12 [in Polish].
[Мєдрєцький, В. Од народowych narracji o Wołyniu do wspólnej historii Wołynia w okresie międzywojennym. *Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання*. Одеса: Гельветика, 2021. С. 5—12].
10. Ustawa z 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju

- i rozemie podpisanej w Rydze 12 października 1920 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. 16(93): 216-217 [in Polish].
11. Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polski 1924. Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1925 [in Polish].
 12. Hołówko, T. Minimalny program polityki polskiej we wschodniej Galicji i na tzw. Kresach (1924). *Tadeusz Hołówko o demokracji, polityce i moralności życia publicznego*. Wybór i oprac. A. Chojnowski. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1999. 124-142 [in Polish].
 13. Razyhrayev, O. Po obydvа boky frontu: Hromadski orhanizatsii na Volyni v roky Velykoi viiny: 1914—1918. Lutsk, 2018 [in Ukrainian].
[Разиграев О. По обидва боки фронту: Громадські організації на Волині в роки Великої війни: 1914—1918. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 242 с.].
 14. Razyhrayev, O. Lutski lystivky dlia Krypiakevycha: yak yevrei dopomohly ukrainsiam. *Istorychna pravda*. 24.04.2020. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/24/157392/> [in Ukrainian].
[Разиграев О. Луцькі листівки для Крип'якевича: як євреї допомогли українцям. *Історична правда*. 24.04.2020. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/24/157392/> (дата звернення: 15.01.2024)].
 15. Razyhrayev, O. Udział Policji Państwowej województwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921—1924. *Pamięć i Sprawiedliwość*. 2010. 1: 211-231 [in Polish].
 16. Razyhrayev, O. Policja Państwowa w województwie wołyńskim w okresie międzywojennym. Warszawa: IPN, 2019. 456 s. [in Polish].
 17. Mędrzecki, W. Województwo wołyńskie (1921—1939): Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. 202 s. [in Polish].
 18. Hrytsak, Ya. Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX—XX st. Kyiv: Heneza, 2000 [in Ukrainian].
[Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст. Київ: Генеза, 2000. 360 с.].
 19. Panyshko, H. Osadnytstvo yak sposib provedennia zemelnoi reformy na Volyni uriadom Druhoi Rechi Pospolytoi. *Naukovyj visnyk VDU. Serii: Istorii*. 1997. 2: 48-50 [in Ukrainian].
[Панишко Г. Осадництво як спосіб проведення земельної реформи на Волині урядом Другої Речі Посполитої. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1997. № 2. С. 48—50].
 20. Svynchuk, A. Natsionalna polityka Polskoi derzhavy sanatsiinoho periodu na Zakhidnii Ukraini. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istorii*. 1997. 2: 17-21 [in Ukrainian].
[Свинчук А. Національна політика Польської держави санаційного періоду на Західній Україні. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1997. № 2. С. 17—21].
 21. Borodavko, V. Periodychni vydannia Volynskoho voievodstva u mizhvoiennyi period (1921—1939). *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istorii*. 2000. 3: 86-89 [in Ukrainian].
[Бородавко В. Періодичні видання Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921—1939). *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2000. № 3. С. 86—89].
 22. Yurchuk, L.V. Represyvni orhany polskoi vlady v borotbi proty ukrainskoho natsionalno-vyzvolnoho rukhu u prykordonnykh povitakh Volynskoho voievodstva (1921—1939 rr.) (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv, 2010 [in Ukrainian].
[Юрчук Л.В. Репресивні органи польської влади в боротьбі проти українського національно-визвольного руху у прикордонних повітах Волинського воєводства (1921—1939 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 2010. 23 с.].
 23. Mędrzecki, W. Przemiany społeczne i polityczne na Wołyniu w latach 1917—1921. *Meta-morfozy Społeczne*. T. 1. Ed. J. Żarnowski. Warszawa, 1997. 137-170 [in Polish].

24. Razyhrayev, O. Polska derzhavna politsiia na Volyni u 1919—1926 rr. Lutsk, 2011 [in Ukrainian].
[Разиграєв О. Польська державна поліція на Волині у 1919—1926 рр. Луцьк: Волинські старожитності, 2011. 432 с.].
25. Kramar, Yu. Zakhidna Volyn 1921—1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia. Lutsk, 2015 [in Ukrainian].
[Крамар Ю. Західна Волинь 1921—1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 404 с.].
26. Davydiuk, R. Ukrainska politychna emihratsiia v Polshchi: sklad, struktura, hromadsko-politychni praktyky ta terytorii Volynskoho voievodstva. Lviv; Rivne, 2016 [in Ukrainian].
[Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики та території Волинського воєводства. Львів; Рівне, 2016. 703 с.].
27. Kuchera, M. "Volynskiy eksperyment" voievody H. Yuzevskoho. *Proekt "Ukraina": Halychyna ta Volyn u skladi mizhvoiennoi Polshchi*. Kharkiv, 2017. 111-131 [in Ukrainian].
[Кучерпа М. «Волинський експеримент» воєводи Г. Юзевського. *Проект «Україна»: Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі*. Харків: Фоліо, 2017. С. 111–131].
28. Lytvyn, M. Ryzki peremovyny 1920—1921 rr.: ukrainski vtraty i perspektyvy. *30 rokiv vidnosyn mizh Polshcheiu ta nezalezhnoiu Ukrainoiu: Dosvid ta perspektyvy*. Warszawa, 2021. 211-244 [in Ukrainian].
[Литвин М. Ризькі перемовини 1920—1921 рр.: українські втрати і перспективи. *30 років відносин між Польщею та незалежною Україною: Досвід та перспективи*. За ред. С. Стемпня. Варшава: Фонд «Свобода і демократія», 2021. С. 211–244].
29. Maleonchuk, H. Mizhvoiennyi Lutsk: suspilno-politychni, sotsialno-ekonomichni, kulturni rozvytok (1919—1939). Lutsk, 2022 [in Ukrainian].
[Малеончук Г. Міжвоєнний Луцьк: суспільно-політичний, соціально-економічний, культурний розвиток (1919—1939). Луцьк, 2022. 216 с.].
30. Demianiuk, O. Volynske voievodstvo (1921—1939 rr.) u skladi Druhoi Rechi Pospolytoi. *Pedagogichnyj poshuk*. 2023. 3: 10-16 [in Ukrainian].
[Дем'янюк О. Волинське воєводство (1921—1939 рр.) у складі Другої Речі Посполитої. *Педагогічний пошук*. 2023. № 3. С. 10—16].
31. Hud, B. Ukraińcy i Polacy na Naddnieprzu, Wołyniu i w Galicji Wschodniej w XIX i pierwszej połowie XX w. Warszawa: Pracownia Wydawnicza, 2024. 456 s. [in Polish].
32. Kramar, Yu. Diialnist tymchasovykh orhaniv polskoi vlady na Volyni (1919—1921). *Naukovyj visnyk SNU im. Lesi Ukrainky. Seriia: Istoriiia*. 2013. 12: 31-37 [in Ukrainian].
[Крамар Ю. Діяльність тимчасових органів польської влади на Волині (1919—1921). *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Серія: Історія*. 2013. № 12. С. 31—37].
33. Hladyshuk, S. Spryiniattia polskoi administratsii naselenniam Zakhidnoi Volyni v 1919—1921 rr. *Naukovyi visnyk SNU im. Lesi Ukrainky. Seriia: Istoriiia*. 2015. 5 (306): 50-55 [in Ukrainian].
[Гладишук С. Сприйняття польської адміністрації населенням Західної Волині в 1919—1921 рр. *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Серія: Історія*. 2015. Вип. 5 (306). С. 50—55].
34. Razyhrayev, O.V. Svit za gratamy: Penitentsiarna systema na Volyni ta v Halychyni u 1918—1939 rr. Drohobych, 2023 [in Ukrainian].
[Разиграєв О.В. Світ за ґратами: Пенітенціарна система на Волині та в Галичині у 1918—1939 рр. Дрогобич: Коло, 2023. 688 с.].
35. Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. 49 (300): 814-867 [in Polish].
36. Sojusz Pilsudski — Petlura: Dokumenty i materiały. Pod red. Pisuliński J., Skalski W. Warszawa: SEW UW, 2020. 420 s. [in Polish].

37. Kucherepa, M. Varshavskiy dohovir 1920 r.: heneza, problemy, naslidky. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2001. 5: 193–197 [in Ukrainian].
[Кучерепа М.М. Варшавський договір 1920 р.: генеза, проблеми, наслідки. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2001. № 5. С. 193—197].
38. Hetmanchuk, M. Z istorii vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn mizh Ukrainkoiu RSR i Polshcheiu u 1921 r. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2001. 5: 45–47 [in Ukrainian].
[Гетьманчук М. З історії встановлення дипломатичних відносин між Українською РСР і Польщею у 1921 р. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2001. № 5. С. 45—47].
39. Hetmanchuk, M. Ukrainse pytannia v radiansko-polskykh vidnosynakh 1920—1939 rr. Lviv, 1998 [in Ukrainian].
[Гетьманчук М. Українське питання в радянсько-польських відносинах 1920—1939 рр. Львів: Світ, 1998. 428 с.].
40. Hetmanchuk, M. Ryzkyi myr: ukrainsko-polski vidnosyny periodu pidhotovky, pidpysannia i ratyfikatsii Ryzkoho dohovoru 1921 r. Lviv, 1998 [in Ukrainian].
[Гетьманчук М. Ризький мир: українсько-польські відносини періоду підготовки, підписання і ратифікації Ризького договору 1921 р. Львів: Світ, 1998. 59 с.].
41. Zaitsev, O. Ukraintsi v Seimi ta Senati Polshchi. Lviv, 2022 [in Ukrainian].
[Зайцев О. Українці в Сеймі та Сенаті Польщі. Львів: Вид-во УКУ, 2022. 326 с.].
42. Skalskyi, V., Razyhrayev, O. Volyn u period Ukrainskoi revoliutsii 1917—1921 rr.: suspilno-politychnyi rozvytok i voienna sytuatsiia. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2023. 6: 152–170 [in Ukrainian].
[Скальський В., Разиграєв О. Волинь у період Української революції 1917—1921 рр.: суспільно-політичний розвиток і воєнна ситуація. *Український історичний журнал*. 2023. № 6. С. 152—170].
43. Kucherepa, M. Do henezy konfliktu: ukrainsko-polski vidnosyny na Volyni naperedodni Druhoi svitovoi viiny. *U poshukakh pravdy: Zb. mat. mizhnar. nauk. konf. "Ukrainsko-polskyi konflikt na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: henezys, kharakter, perebih i naslidky"*, Lutsk, 20—23 trav. 2003 r. Lutsk, 2003 [in Ukrainian].
[Кучерепа М. До генези конфлікту: українсько-польські відносини на Волині напередодні Другої світової війни. *У пошуках правди: Зб. мат. міжнар. наук. конф. «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки»*, Луцьк, 20—23 трав. 2003 р. Упоряд.: В.К. Баран, М.М. Кучерепа, М.В. Моклиця. Луцьк: ВДУ, 2003. С. 36—49].
44. Filipovych, M. "Okupatsiia" chy "pryiednannia" — ne ziasovani poniattia suchasnoi ukrainskoi istoriografii mizhvoiennoho periodu. *Volyn u yevropeiskomu heopolitychnomu ta kulturnomu prostori: Vybrani pytannia*. Odesa, 2021. 77–96 [in Ukrainian].
[Філіпович М. «Окупація» чи «приєднання» — не з'ясовані поняття сучасної української історіографії міжвоєнного періоду. *Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: Вибрані питання*. Одеса: Гельветика, 2021. С. 77—96].
45. Kęsik, J. Województwo wołyńskie 1921—1939 w świetle liczb i faktów. *Przegląd Wschodni*. 1997. T. IV. Zesz. 1(13): 99–137 [in Polish].
46. Kramar, Yu. Natsionalni menshyny v politytsi voievodskoi administratsii H. Yuzevskoho na Volyni (1928—1938). *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2000. 1: 83–88 [in Ukrainian].
[Крамар Ю.В. Національні меншини в політиці воєводської адміністрації Г. Юзевського на Волині (1928—1938). *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2000. № 1. С. 83—88].
47. Kramar, Yu. Ukrainse pochatkove shkilnytstvo na Volyni u 1921—1926 rr. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 1997. 3: 43–46 [in Ukrainian].
[Крамар Ю. Українське початкове шкільництво на Волині у 1921—1926 рр. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1997. № 3. С. 43—46].

48. Svyinchuk, A. Osnovni napriamky kulturno-osvitnoi polityky polskoho uriadu shchodo Volyni v 20—30-kh rr. XX st. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2001. 5: 148-152 [in Ukrainian].
[Свинчук А.В. Основні напрямки культурно-освітньої політики польського уряду щодо Волині в 20—30-х рр. XX ст. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2001. № 5. С. 148—152].
49. Kęsik, J. Pomiedzy wspolpracą a irredentą: Ukraińska mniejszość narodowa w II Rzeczypospolitej. *Tematy polsko-ukraińskie: Historia. Literatura. Edukacja*. Pod red. R. Traby. Olsztyn, 2001. 80-92 [in Polish].
50. Dobrochynska, V. "Soiuz ukrainok" — holovnyi osередok zhinotstva Volynskoho voievodstva u mizhvoiennyi period (1921—1939 rr.). *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2001. 5: 132-136 [in Ukrainian].
[Доброчинська В. «Союз українок» — головний осередок жіноцтва Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921—1939 рр.). *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2001. № 5. С. 132—136].
51. Svyinchuk, A. Natsionalna polityka Polskoi derzhavy periodu sanatsiinoho rezhymu na Zakhidnii Ukraini. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 1997. 2: 17-21 [in Ukrainian].
[Свинчук А. Національна політика Польської держави періоду санаційного режиму на Західній Україні. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1997. № 2. С. 17—21].
52. Svyinchuk, A. Natsionalni menshyny Volynskoho voievodstva v period 1921—1939 rr. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 1998. 1: 63-67 [in Ukrainian].
[Свинчук А. Національні меншини Волинського воєводства в період 1921—1939 рр. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1998. № 1. С. 63—67].
53. Hryciuk, G. Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931—1948. Toruń, 2005. 424 s. [in Polish].
54. Hołowko, T. Metody i drogi sanacji stosunków we wschodniej Galicji i województwach wschodnich (1926). *Nie jesteśmy Ukrainofilami: Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy: Antologia tekstów*. Pod red. P. Kowala, J. Ołdakowskiego, M. Zuchniak. Wrocław: KEW, 2008. S. 103-113 [in Polish].
55. Panasiuk, V. Rezhym dvomovnosti u shkilnytsvi na Volyni u 1920—1930-kh rr. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2000. 1: 69-79 [in Ukrainian].
[Панасюк В. Режим двомовності у шкільництві на Волині у 1920—1930-х рр. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2000. № 1. С. 69—79].
56. Martyniuk, Ya. Miske i terytorialne samovriaduvannia ta orhany derzhavnoi vldy Volynskoho voievodstva u mizhvoiennyi period (1921—1939 rr.). *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 1998. 1: 50-53 [in Ukrainian].
[Мартинюк Я. Міське і територіальне самоврядування та органи державної влади Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921—1939 рр.). *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1998. № 1. С. 50—53].
57. Kramar, Yu. Aktsiia okatolychennia ukraintsev Volyni 1938 r.: prychny, khid ta naslidky. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istoriiia*. 2001. 5: 127-131 [in Ukrainian].
[Крамар Ю. Акція окатоличення українців Волині 1938 р.: причини, хід та наслідки. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 2001. № 5. С. 127—131].
58. Havryliuk, O.N. Serhii Tymoshenko ta sprava rekonstruktsii Volodymyr-Volynskoi Sviato-Vasylivskoi tserkvy. *Naukovyi visnyk SNU im. Lesi Ukrainky. Serii: Istorychni nauky*. 2016. 13: 59-63 [in Ukrainian].
[Гаврилюк О.Н. Сергій Тимошенко та справа реконструкції Володимир-Волинської Свято-Василівської церкви. *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Серія: Історичні науки*. 2016. № 13. С. 59—63].

59. Mędrzecki, W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym. Warszawa: Wydawnictwo Neriton IH PAN, 2005. 332 s. [in Polish].
60. Polishcha — narys istorii. V. Mendzhetskyi, Ye. Bratsysevych (eds.). Warsaw: IPN, 2015 [in Ukrainian].
[Польща — нарис історії. За ред. В. Менджецького, Є. Брацисевича. Варшава: ІПН, 2015. 367 с.].
61. Mędrzecki, W. Kresowy kalejdoskop: Wędrówki przez Ziemie Wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918—1939. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2018. 418 s. [in Polish].
62. Hon, M. Osoblyvosti mizhetnichnoi vzaiemodii v konteksti politychnykh protsesiv na zakhidnoukrainskykh zemliakh u mizhvoiennyi period. Rivne, 2006 [in Ukrainian].
[Гон М. Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Рівне: Волинські обереги, 2006. 432 с.].
63. Lytvyniuk, V. Zminy v sotsialnii i natsionalnii strukturi naselennia Volynskoho voievodstva u mizhvoiennyi period (1921—1939 rr.). *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istorii*. 1997. 2: 42-44 [in Ukrainian].
[Литвинюк В. Зміни в соціальній і національній структурі населення Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921—1939 рр.). *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1997. № 2. С. 42—44].
64. Kęsik, J. Struktura narodowościowa województwa wołyńskiego w latach 1931—1939. *Przemiany narodowościowe na kresach wschodnich II Rzeczypospolitej 1931—1948*. Pod red. S. Ciesielskiego. Warszawa, 2004. 53-92 [in Polish].
65. Stobniak-Smogorzewska, J. Kresowe osadnictwo wojskowe 1920—1945. Warszawa, 2003. 418 s. [in Polish].
66. Kramar, Yu. Problema neounii na Volyni u mizhvoiennyi period. *Naukovyi visnyk VDU. Serii: Istorii*. 1998. 1: 68-73 [in Ukrainian].
[Крамар Ю. Проблема неоунії на Волині у міжвоєнний період. *Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія*. 1998. № 1. С. 68—73].
67. Fedchuk, O. Zhabchenska trahediia (z istorii neounii na Volyni). Lutsk, 2015 [in Ukrainian].
[Федчук О. Жабченська трагедія (з історії неоунії на Волині). Луцьк, 2015. 80 с.].
68. Fedchuk, O. Neouniia na Volyni u 1930-kh rr. *Sivrianskyi litopys*. 2023. 2: 45-52 [in Ukrainian].
[Федчук О. Неоунія на Волині у 1930-х рр. *Сіверянський літопис*. 2023. № 2. С. 45—52].
69. Zaitsev, O. Istoriohrafichni dyskusii pro prychyny ta henezu "antypolskoi aksii" UPA 1943—1944 rr. *Ukrainian Historical Review / Ukrainyskyi istorychnyi obliad*. 2024. 3: 65-101 [in Ukrainian].
[Зайцев О. Історіографічні дискусії про причини та генезу «антипольської акції» УПА 1943—1944 рр. *Ukrainian Historical Review / Український історичний огляд*. 2024. № 3. С. 65—101].
70. Razyhrayev, O. Volynske voievodstvo v konteksti polsko-radianskykh vzaiemyn: hlobalni ta rehionalni vymiry bezpeky (1921—1925 rr.): Istorychni paraleli z suchasnoiu sytuatsiieiu na Skhodi Ukrainy. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*. 2017. 19: 211—229 [in Ukrainian].
[Разиграев О. Волинське воєводство в контексті польсько-радянських взаємин: глобальні та регіональні виміри безпеки (1921—1925 рр.): Історичні паралелі з сучасною ситуацією на Сході України. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 211—229].
71. Wysocki, R. Komuniści versus nacjonałiści: Konfrontacja i walka o wpływy pomiędzy Komunistyczną Partią Ukrainy Zachodniej a Organizacją Ukraińskich Nacjonalistów w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach trzydziestych XX w. *Rocznik Chelmski*. 2007. 11: 177-198 [in Polish].

Надійшла / Received 30.01.2025

Oleh RAZYHRAIEV

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at the Department of World History,
Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)
razygraev@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0480-6936>

MODERN HISTORIOGRAPHY OF POLISH-UKRAINIAN RELATIONS IN THE VOLYN VOIVODESHIP OF THE SECOND POLISH REPUBLIC: LEGAL STATUS AND NATIONAL POLITICS

The purpose is to highlight the historiography (1990s — 2020s) of Ukrainian-Polish relations in the Volyn Voivodeship of the Second Polish Republic in terms of the legal status of the region and the national policy of Polish governments. **The research methodology** is based on the use of general scientific and specifically historical research methods, including problem-chronological, synchronous, diachronic, comparative-historical, and others. The methods inherent in historiographical research, namely historiographical analysis and typology of scientific trends, are also involved. **The scientific novelty** lies in the fact that the author has tried to summarise the coverage of the legal status of interwar Volyn, as well as Poland's national policy in the region, in the works of Ukrainian and Polish historians of the modern era. **Conclusions.** The issue of the national policy of Polish governments in Volyn between the two world wars has been covered widely in the works of national and Polish historians. However, the problem of the legal status of the region was viewed by the authors sporadically and in passing only. The analysis of studies on various aspects of Polish-Ukrainian relations in interwar Volyn suggests that Ukrainian historians practically do not use the term “occupation” for both the “pre-voivodeship” period of the region's past (1919—1921) and the “voivodeship” period (1921—1939). In historiography, we find mostly “neutral” definitions such as “inclusion,” “accession,” etc. However, we believe that the term “occupation” is quite appropriate for May 1919 — April 1920, as it refers to the Polish-Ukrainian war, as a result of which Polish troops occupied the western part of Volyn, the territories covered by the state sovereignty of the Ukrainian People's Republic. Subsequently, the Treaty of Warsaw of 1920 and the Treaty of Riga in 1921 determined the state affiliation of these territories to Poland, which contradicted the aspirations of Ukrainians to create their own state and became a factor in the aggravation of Polish-Ukrainian relations in the Second Polish Republic. The Entente Council of Ambassadors finally recognised the eastern border of Poland in March 1923. Turning to the national policy of Polish governments in interwar Volyn, we note that it was controversial, based on various forms of assimilation of Ukrainians, and is criticised rightly by both Ukrainian and Polish historians. Scholars chronologically divide Polish national policy into three periods. The first covers the period from the creation of the Volyn Voivodeship in 1921 to J. Piłsudski's coming to power in 1926 and is marked by a policy of national assimilation. The next period is associated with the administration of the province by voivode H. Józewski (1928—1938), who implemented the policy of state assimilation. Finally, the last, third stage covers the end of the 1930s and is conditioned by the aggravation of Polish-Ukrainian relations and the return to the policy of national assimilation.

Keywords: *Western Volyn, Volyn Voivodeship, Poland, Ukraine, legal status, national politics, assimilation.*